

A magyar politikai eszmetörténet változó látképe

*Takáts József: A megfelelő ötvözet.
Politikai eszmetörténeti tanulmányok.*
Osiris, Budapest, 2014. 284 oldal.

„Abban az *Umwertung aller Werte*-ben, mely ma folyik, voltaképpen minden fontos könyvet újra át kellene tanulmányozni, mivel bizonyos, hogy egészen más dolgokat látnánk bennük, mint egy negyedszázaddal ezelőtt” (214) – idézi Takáts József az emigráns Jászi Oszkár 1935-ben Braun Róberthez írt levelét. A 20. század nagy magyar politikai gondolkodójának e megjegyzése akár mottója is lehetne a Pécsi Tudományegyetem adjunktusaként tevékenykedő szerző tanulmánykötetének, melyben a politikai eszmetörténet-írás módszertani megújulásának áttekintésére és néhány fontos szöveg új szempontokat követő értelmezésére vállalkozik. Szükségesnek tűnik az összegzés és újraolvasás, mivel az utóbbi húsz-huszonöt év során a magyar politikai eszmék kutatása eszközeit és látásmódját tekintve alapvetően átalakult. A historiográfia terén a rendszerváltás után hazánkban is lezajlott nyelvi fordulat mindenekelőtt a szövegek megalkotottságát – diszkurzív szituáltságát, narratív sémáit és retorikai sajátosságait, illetve az egyes társadalmi csoportok nyelvhasználatának kérdéseit – állította az érdeklődés homlokterébe. Mindezek nyomán pedig – nem kis részben a könyv szerzőjének munkássága révén – a magyar politikai eszmetörténet látképe is változóban van.

Takáts József korábbi tankönyvének nyíltan megfogalmazott kanonizációs törekvéseivel¹ szemben ezúttal a felvázolt eszmetörténeti horizont egyéni színeinek kidolgozása, azaz a részmegfigyelések és az egyes írásművek szoros olvasása kerül előtérbe. A tudományterület hazai megújulásának legfontosabb fejleményeit a szerző könyve első tematikus egységében (*Módszertan*) foglalja össze; közülük mindenekelőtt a kora újkori politikai beszédmódokat vizsgáló cambridge-i eszmetörténészek (elsősorban John G. A. Pocock és Quentin Skinner), illetve a Reinhart Koselleck nevéhez kapcsolódó német fogalomtörténeti iskola hatását emelve ki. Az áttekintés során a szerző preferenciái is kirajzolódnak: Takáts a cambridge-iekkel egybehangzó kiindulópontja szerint egy társadalmi jelenség politikaiként való érzékelése nézőpont kérdése, ezért a politika tárgya időben változó. A családon belüli vagy a társadalmi nemek közti hatalmi viszonyok például az utóbbi évtizedek során váltak politikai kérdéssé a nyugati világban, miközben számos más dolog kikerült a politikai érzékelés köréből. A perspektíva azonban az általa meghatározott nyelvhasználat, retorikai készlettel, elbeszélésformákkal együtt min-

¹ Takáts 2007: 10.

den korban valamely értelmező közösség sajátja. Ahogy Mannheim írja: „Nem pusztán azért tartozunk valamely csoporthoz, mert beleszülettünk, [...] hanem legfőképp azért, mert a világot és a világ meghatározott dolgait ugyanúgy, tehát a kérdéses csoport értelmezésmódjain keresztül látjuk. Minden fogalomban, minden konkrét értelemadásban egy bizonyos csoport tapasztalatai kristályosodnak ki.”² Takáts vizsgálatainak homlokerébe ennek megfelelően a politikai élet résztvevőinek nyelvhasználata által felépített világ kerül, viszonylag állandó témáival, érvelésmódjaival, értékeivel és előítéleteivel, aminek háttérében mindig közösségi tapasztalatok húzódnak. A szerző a politikai diskurzusok textus és kontextus kölcsönhatásaként kibontakozó működését Gérard Genette transztextuális irodalomelméleti modelljének felhasználásával szemlélteti, az egyes szövegek retorikai-narratológiai megalapozottságú szoros olvasását a bennük felbukkanó intertextuális jelentéssűrítmények, toposzok, felidézett műfaji kódok, politikai nyelvek és hiperszövegek vizsgálatával egészítve ki.³ A nagy egyéni teljesítmények helyett inkább a politikai beszédmódokra mint társasnyelvészeti formációkra koncentrálog a megközelítés eredményeként a szerző számára olyan, az irodalom- és eszmetörténet által hagyományosan peremszöveggként kezelt írásművek is fontos belátások hordozói lehetnek, mint a naplók vagy a magánlevelek.

A szerző irodalomtörténet-elméleti munkáihoz hasonlóan a jelen érdekével a múltba tekintő értelmező prezentizmusa helyett az eszmetörténet-írás terén is az elsődleges kontextus fontosságát hangsúlyozza: „egy adott kijelentést/cselekvést ugyanazon keretben kell megérteni, amelyben működött” (26) – írja Peter Burke-vel, Quentin Skinnerrel egyetértésben; elhatárolva magát a foucault-i genealógia, illetve a fogalomtörténeti kutatások mindenkorai jelenből kiinduló szemléletmódjától. Manapság, amikor – akár a politikai döntéshozók részéről is – mind élesebben merül fel a társadalomtudományi kutatások napi hasznossága iránti igény, szinte provokatívan hat a szerző vállalt *korszerűtlensége*: „Nem azért foglalkozom egy-egy szerzővel, írásművel, politikai nyelvvel, mert a híve vagyok, vagy mert a politikai jelent magyarázónak, aktualizálhatónak, felelevenítendőnek látom őket – ez a kérdés kutatómunkám során nemigen érdekel –, hanem mert érdekes szellemi viszonyokat, dilemmákat tanulmányozhatok általuk” (280) – szögezi le utószavában.

A szerző mindeközben törekvéseinek körülhatárolására is nagy hangsúlyt helyez. Bence György életművét méltatva a politikai filozófia és a megújult eszmetörténet különbségeiről, illetve kapcsolódási pontjairól értekezik (*Politikai filozófia kontra eszmetörténet-írás*). „Nem egyszerűen eltérő műfajoknak, hanem eltérő szemlélet- és eljárás módoknak tűnnek itt politikai filozófia és eszmetörténet” (34) – állapítja meg, mivel az előbbi a jelen dilemmáival fordul a múlt jelentős politikai gondolkodói teljesítményei felé, míg az utóbbi a múltra vonatkozó kérdéseinek értelmét önmagában keresi egy-egy korszak különböző eredetű

² Mannheim 1996: 32.

³ Genette 1996: 82–90.

szövegeinek értelmezése során. Mindezek alapján vonja le a szerző azt a következtetést, mely szerint Bence egyfajta „katalizátor” szerepet töltött be a hazai politikai eszmetörténeti kutatások megújulásában, hiszen az általa meghirdetett kutatási programok révén – jóllehet maga nem volt e diszciplína művelője – kezdeményezője volt a változásnak. A kötetet bevezető elméleti alapvetés (*Eszmék, beszédmódok vagy szövegek? Előadás a politikai eszmetörténet-írás módszertanáról*) eredeti változata is egy Bence György által szervezett műhelykonferencián hangzott el még 2001-ben. Takáts korábbi eszmetörténeti könyvének recenziái közül többen is túlzónak érezték a szerző megjegyzéseit a modern magyar politikai gondolkodás történetének megíratlanságáról, s – e sorok íróját is beleértve – kívánatosnak tartották volna, ha a szerző tisztázza viszonyát a korábbi, illetve párhuzamos hazai törekvésekhez.⁴ A kritikai megjegyzésekre reflektálva Takáts nem mulasztotta el felvenni újabb kötetébe Schlett István politikai gondolkodástörténeti munkásságát értékelő írását (*Schlett István műve és az „új eszmetörténet-írás”*), melynek legfőbb tétjét a nyelvi fordulat utáni „új eszmetörténet” elhatárolása jelenti Schlett „rég”i módszerétől. A szerző – egyszersmind tudás-szociológiai indíttatását sem meghazudtolva – nemzedéki csoportjelenségként tekint a cambridge-iek, illetve a kosellecki fogalomtörténet-kutatás inspirációjára a hazai politikai eszmetörténet-írásban: „a ma nagyjából ötvenéves korosztályhoz tartoznak azok az eszmetörténészek, akik számára fiatal kutatóként a kilencvenes évek közepe táján nagy szellemi élményt jelentett a politikai eszmetörténet-írás ezen irányával való találkozás” (40–41) – állapítja meg; míg az ekkorra már beérkezett tudósok, köztük Schlett, számára már legfeljebb csak kiegészítő vizsgálati szempontokat nyújthattak az új megközelítésmódok. Régi és új eszmetörténészek másra kíváncsiak, s így más eredményekhez jutnak, de „[i]lyen vagy olyan elméleti bázison vagy módszerrel lehet kiváló és érdektelen értelmezéseket is írni” (49) – összegez a szerző, némiképp tompítva korábbi kijelentéseit.

Könyve további részében Takáts a magyar politikai eszmetörténet két jelentős korszakára összpontosít: a *19. század* címet viselő fejezet elsősorban a századelő és a reformkor politikai nyelveit, illetve azok átalakulását vizsgálja; míg a *Jászi*-fejezet fókuszában a két világháború közötti időszak áll, egy jelentős, de a hazai eseményeket ekkor már kívülről szemlélő politikai gondolkodó, Jászi Oszkár nézőpontjából. Különböző műfajú és terjedelmű, kanonikus és alkalmi szövegek egyaránt szerepelnek a könyvben: szépirodalmi művek (mint Vitkovics Mihály és Berzsenyi Dániel episztolái vagy Kemény Zsigmond *A rajongók* című regénye); értekezések (például Kölcsey Ferenc *Nemzeti hagyományok* és *Mohács* című művei); beszédek (Csengery Antal és Jászi előadása); valamint naplófeljegyzések és magánlevelek (Lesznai Anna naplója és az emigráns Jászi levelezése). Takáts eszmetörténeti tablójának főszereplői azonban mégis jellemzően olyan tudatos nyelvhasználók, akik politikai gondolkodók és gyakorlati alkalmazói is voltak egyszerre a politika nyelveinek: teoretikusok és hosszabb-rövidebb ideig

⁴ Cieger 2008; Bodnár–Király–Nagy 2008; Németh 2010.

gyakorló politikusok egyaránt, mint Széchenyi István, Kölcsey vagy Kemény a 19., Jászi Oszkár pedig a 20. században.

A 19. század című fejezet élén a szerző újraközi a 90-es évek végén írt, s ma már alapműnek számító nagy tanulmányát, melyben a cambridge-iek nyomdokain haladva a század első évtizedeinek magyarországi politikai diskurzusát meghatározó főbb „nyelvek” feltérképezésére vállalkozik (*Politikai beszédmodok a magyar 19. század elején*). A republikanizmus, az ősi alkotmányra hivatkozás, a felvilágosult kormányzás és a kulturális nacionalizmus politikai nyelvének mindegyike egy-egy „szótárát”, tematikát, érvkészletet, elbeszélési modellt testesít meg, melyet a korszak politikai írásműveit elemezve rekonstruál a szerző. A Takáts által korábban leírt, nemzetközi eszmetörténeti háttérrel is rendelkező négy alapnyelvhez csatlakozott a szerző újabb kutatásai során a „csinosodás” – vagy „csiszoltság”, „pallérozdás” – nyelve (*A csinosodás politikai nyelve*), melynek rövid jellemzésére elsőként 2007-es könyvében kerített sort.⁵ Ami igazán izgalmassá teszi e kutatásokat, az a nyelvek keveredésének, „átírásának”, nyomaik továbbélésének kérdése, mely, úgy tűnik, mindinkább előtérbe került a szerző társasnyelvészeti vizsgálataiban; a 19. század eleji alapnyelvek átalakulásait nyomon követve pedig felsejlik a század második felére dominánssá váló liberális és konzervatív beszédmodok formálódása. A szoros szövegelemzések arra is alkalmasak lehetnek, hogy rávilágítsanak a magyar történet-, illetve irodalomtörténet-írás gyakran évtizedek óta rögzült koncepcióiban, kanonikus értelmezési modelljeiben rejlő tévedésekre és a mögöttük álló, gyakran ideologikus motivációkra.

A politikai nyelvek Takáts által feltárt metamorfózisai közül itt csak három különösen fontos példát emelnék ki. „Számos, a 18–19. század fordulóján írott műben vált a magyar történelem értelmező keretelbeszélésévé a »vadságból a csinosodottságba« narratíva” (92) – állapítja meg a szerző (*A csinosodás politikai nyelve*). Takáts meggyőzően érvel amellett, hogy a *Hitel* jellemző metaforáit („polc”, „lépcső”, „út”) meghatározó képi sémák (felemelkedés–alásüllyedés; előrelépés–hátramaradás) is abba a keretnarratívába illeszkednek, mely a 18. század utolsó két évtizede során, többek között Bessenyei György és Kármán József munkássága révén honosodott meg a magyar politikai beszédben (*Metaforák, elbeszéléssémák és politikai nyelvek a Hitelben*). A csinosodás diskurzusához kapcsolódó eszmények pedig ezen túlmenően Széchenyi egész politikai habitusát meghatározták, középpontban a mintakövető modernizáció nagy narratívájával. A magyar történeti tudatban hagyományosan paradigmaváltó műként értékelt *Hitel* így Takáts elemzése szerint jóval közelebb áll a korábbi évtizedek csinosodás-diskurzusához, mint ahogy azt korábbi méltatói feltételezték. Azt is hangsúlyozni kell azonban, hogy Széchenyi munkásságától és – máskülönben szintén vizsgálatra érdemes – közéleti imázsától mégsem lehet független, hogy e nyelv az 1830-as évektől fokozatosan „felszívódott” a liberális diskurzusban, hiszen

⁵ Takáts 2007: 19–21.

a korabeli reformifjúság számos tagja tekintett példaképként a művelt, világot látott angломán főúrra.⁶

A csizoltság politikai nyelvének központi elbeszélése Kölcsey *Nemzeti hagyományok* (1826) című értekezésében is fontos szerepet játszik, de a szerző eltérő értékrendszere alapján más értelmezést nyer: a nemzet félvad ifjúkora a hősi tettek és a költői alkotóerő, valamint a puritán republikánus erények korszakát is jelenti egyszersmind, szemben a művelt, megállapodott férfikorral. Takáts reflektál arra, hogy a nemzeti eredetiség normáját megfogalmazó szöveget hagyományosan herderiánus műként és a magyar népiesség kezdőpontjaként kezeli a magyar irodalomtörténet-írás, mivel „[a] szövegben ott a normatív, majdnem autark görög kultúramodell, s ott a »saját pórdalokból kell kifejleszteni a nemzeti költészetet« normája is. Valóban, logikailag akár ott lehetne az az állítás is, hogy ez legyen a magyar költészet/kultúra fejlesztésének az útja. Ám ilyen állítás nincs a szövegben” (147) – szögezi le (*Politikai nyelvek a Nemzeti hagyományokban*). Mindez nem véletlen, hanem logikus következménye Kölcsey érvelésének, aki rezignáltan nyugtázza a magyar népköltészeti hagyomány mennyiségi és minőségi hiányosságait: „saját nemzeti hagyományunk oly parányi s egymástól oly messze fekvő töredékeken fundáltatik”.⁷ Amit ezzel szemben a nagy költő javasol, az a nemesség rendi történelmi tudatának közös nemzeti emlékezetté való szélesítése az eredendően republikánus hagyományú közösségi költészet segítségével. A rendi nemzet kulturális közösségként való újrafogalmazásának célkitűzése a *Mohácsban* (1833) szintén kulcsszerepet játszik (*A nemzet: költői utópia. A „nagyiség” fogalma Kölcsey Mohácsában*). A szerző az értekezés megírásának Kölcsey által elbeszélte pillanatában a nacionalista költő színre lépésének metaforáját véli megpillantani: „Magányos pillanat ez, mert maga körül nem nemzetet lát, hanem csak társadalmat. S nemcsak magányos, de paradox pillanat is: a közös nemzeti szellemet *csak saját magában* találja meg.” (162) Az utóbbi mű Takáts értékelése szerint „rousseau-i dilemmákat tükröz, s talán rousseau-i szövegeket is” (160). Érdemes megjegyezni, hogy az értekezés általa önéletrajziként azonosított dialogikus szerkezetének (a haszonelvűség nyelvét beszélő, jelenközpontú „hideg vizsgáló” és a dicső múltba tekintő republikánus-patrióta „ábrándozó”) is lehet rousseau-i mintája, ez pedig a *Rousseau juge de Jean-Jacques* című szöveg, melyben az elbeszélő saját hangját kölcsönzi a vitatkozó feleknek.⁸

A kötet Kemény Zsigmond-tanulmányában Takáts az író 1850-es években született regényét kortárs politikai publicisztikájának kontextusában olvassa, a rajongás vallási fogalmának aktualizáló politikai átértelmezését fedezve fel benne (*Kemény Zsigmond és a rajongás politikai fogalma*). Érvelése szerint a harmincéves háború idején játszódó regényben megjelenített vallási fanatizmus magatartásformáiban Kemény a kortárs forradalmi szélsőségesek analógiáját

⁶ Fenyő 1968: 109–110.

⁷ Kölcsey 2002: 243.

⁸ Lejeune 2003: 125.

teremtette meg, aminek nyomán *A rajongók* politikai parabolaként volt olvasható a kortársak számára, az író burke-i töprengéseit visszhangozva.

A könyv harmadik tematikus egysége, illetve a tőle független utolsó tanulmány a 20. századi magyar politikai gondolkodás valószínűleg legfontosabb két szerzőjével foglalkozik. Jászi Oszkár és Bibó István életműve különösen hálás kutatási témát jelent a diszkurzív politikatudomány kutatója számára, hiszen mindketten különböző politikai nyelvek változó arányú vegyítésével alakították ki saját ötvözeteiket. A századelő társadalomtudós nemzedékének sorsára, pályaképeire nézve skizmatikus jelentőségű volt az a törés, mely a Társadalomtudományi Társaságban radikálisok és liberálisok közt 1906 nyarán bekövetkezett. A radikálisok élén álló Jászi Oszkár életművében ugyanakkor nem került sor olyan gyökeres szakításra a 19. század szabadelvű-humanista örökségével, mint a marxista-leninista dogmatikát választó Lukács György esetében 1918–19-ben; s csak alapos szövegelemzések mutathatják ki a barát és eszmetárs Ady Endre által „Jásziságnak” nevezett ideológiai ötvözet szocialista és liberális összetevőinek időben is jelentősen változó arányait.

A Takáts által részletesen vázolt módszert „működésében” teszi láthatóvá, így alighanem a kötet egyik legérdekesebb írását jelenti a Lesznai Anna naplószövegének szoros olvasásán alapuló elemzés (*Jóság vagy igazságosság? Jászi és Lukács vitája Lesznai Anna naplójában*). A századelő ellenkultúrájának közegében mozgó költő és képzőművész – s nem mellékesen Jászi Oszkár első felesége – 1920-as naplófeljegyzéseiben szabad függő beszéd segítségével viszi színre Jászi és Lukács, a század eleji progresszió két meghatározó, mégis markánsan különböző szellemi utat bejáró képviselőjének a valóságban soha le nem zajlott vitáját jog és erkölcs viszonyáról. A naplóíró prozopopeikus gesztussal hangját kölcsönözve mintegy életre kelti a vitatkozó feleket, két teljesen különböző beszédmódot, érvelést rekonstruálva. A két megidézett hang közül ugyanakkor – mint Takáts megjegyzi – Lukácsé állhat közelebb saját világképéhez. Az elemző tanulmányában eredeti Lukács-, illetve Jászi-szövegekkel kontextualizálja a napló által közvetített érveléseket. Kettőjük motivációit illetően a közös pontot – a megidézett vitát továbbgondolva – a „jó politikát” szavatoló abszolútum keresése jelentheti. Ilyen Lukács számára a „2. etika”, a krisztusi megváltástan szekularizált utópiája, melynek jegyében az állam és társadalom (jogot is magában foglaló) „1. etikája” meghaladható és elvethető. Jászi számára ezzel szemben a 10-es évektől a természetjog kerül központi szerepbe, mely jog és erkölcs szembeállításával nélkül képes megszabni a „jó politika” irányát, egyúttal mindvégig magában hordozva és lehetővé téve Jászi számára a polgári demokrácia kereteinek elfogadását is.

A fejezet további tanulmányaiban a szerző az emigráns Jászi útkeresését rekonstruálja, 30-as évekbeli levelezését, egyebek között számos kiadatlan levelet is olvasva és ismertetve. Jászi ekkori gondolkodásán mély nyomot hagytak az 1918–19-es magyarországi forradalmak tanulságai, s egy „liberális, antietatikus, kooperatív szocializmus” (217) lehetőségét keresve naivitással vádolja kora Szovjetunió felé tájékozódó nyugati „progresszív” értelmiségét. Ebbe a gondolati

ívbe illeszkedik önkritikája Eötvös József *Uralkodó eszméi* kapcsán: a liberális gondolkodó művét közel negyedszázad után újraolvasva szinte látnokinak érzi a szabadság és egyenlőség eszméinek szükségszerű összeütközésére vonatkozó állítását (*Eötvös-revízió. Jászi Oszkár levele az Uralkodó eszmékről 1935-ben*). Jászi az általa egykor vitatott érvelésben ezúttal saját álláspontját ismeri fel, miszerint a diktatúra a kommunizmus alapfeltétele. De az emigráns gondolkodó ennél is továbbmegy, s az állami gazdaságirányítást hirdető roosevelti New Deal „a bolsevizmus amerikai kiadásának” (216) titulálva átmenetileg a 19. századi „laissez faire” liberálisával kerül egy oldalra – miközben ekkoriban itthon olyan, szocialista rokonszenvennel aligha vádolható híve is akad Rooseveltnak és a tervgazdaságnak, mint a gazdaságtörténész-esszéista Cs. Szabó László.⁹ Jászi ekkori szövetségkeresését dokumentálja levelezése a liberalizmus és a jóléti állam kapcsolatát újragondoló Walter Lippmann-nel (*Jászi és A jó társadalom. A Lippmann-felfedezés és -csalódás története*). Útjaik azonban hamar elváltak, mivel Jászi törekvései egy, a liberális politikai eszméket is magában foglaló, kiteljesítő szocializmusra irányultak, míg Lippmann számára a liberalizmus megújítása jelentette a célt.

Takáts Jászi-elemzéseiből egy nagy formátumú politikai gondolkodó szellemi portréja rajzolódik ki, aki képes volt szemlélete kereteinek újragondolására. Az ezzel járó szembenézés talán legmeggrázóbb pillanatát az utoljára hazatérő idős emigráns 1947-ben tartott, politikai testamentumszerű előadása jelentheti (*Fömmü helyett. Jászi Oszkár utolsó budapesti előadása*).

A kötetben publikált utolsó, címadó írás (*A megfelelő ötvözet: Konzervatív összetevők a Bibó-életműben*) tanúsága szerint Jászihoz hasonlóan Bibó István szemléletétől is távol állt a lukácsi miszticizmus; ő azonban a tömegtársadalom korában mindenekelőtt a „társadalmi értékelés” válságát érezte központi problémának. Ezt jelzi, hogy esszéiben, tanulmányaiban évtizedeken át vissza-visszatérő jelleggel egy értékörző és szabályozó szerepet betöltő, de közelebből meg nem határozott szellemi elit szükségessége mellett érvel. Míg Lukácsnál a „2. etika” messianizmusa jelenti a végső tájékozódási pontot. Jászi számára pedig a természetjogi hagyomány ókori görög–római gyökerekre visszavezethető európai öröksége. addig Bibó egy – talán némiképp bendai módon értelmezett – szellemi elit irányadó szerepét hangsúlyozza, melynek őstípusa a francia filozófushoz hasonlóan nála is a középkori papi rend.¹⁰ E gondolat legtisztább kifejtése azonban paradox módon *Uchronia* (1968) című történelmi gondolat kísérletében maradt fenn, melynek ironikus tónusa jelezheti, hogy a szellemi tekintély egyház által szentesített központi szerepének helyreállítását a 20. században maga is megvalósíthatatlannak érezte. A nem demokratikus kiválasztás alapján létrejövő iránymutató szellemi elit szükségességének hangoztatása ugyanakkor határozott konzervatív vonása Bibó döntően szocialista és liberális elemekből felépülő életművének.

⁹ Cs. Szabó 1937: 141; Cs. Szabó 1985.

¹⁰ Benda 1997: 120.

Takáts József könyvében politikai nyelveket ír le, a homogenitás ideáltipikus eseteivel szemben azonban a gyakorlatban mindvégig az egyes politikai szereplők nyelvhasználatának kevert jellegét hangsúlyozza. A szerző eszmetörténeti írásai így segítenek tudatosítani, hogy a politikai diskurzusok világa sohasem fekete-fehér: az akár rejtegetéseken is továbbélő narratív sémák, érvelésmódok, értékek nyomon követésével feltárhatók a közös pontok, a közös indíttatás jelei a látszólag különböző gondolatrendszerek, illetve merőben különböző ideológiai töltetű politikusi megnyilvánulások háttérében. A politikai nyelvek analízise segíthet abban, hogy a minket körülvevő politikai diskurzusok tudatos „fogyasztói” lehessünk, ezáltal pedig – kutatásai közvetlen hasznosságát elutasító állásfoglalása ellenére is – fontos ügyet szolgál.

Németh Ákos

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Benda, Julien 1997: *Az írástudók árulása*. Fekete Sas, Budapest.
- Bodnár-Király Tibor – Nagy Ágoston 2008: Egy különös eszmetörténeti kiméra. *Politikatudományi Szemle* (17.) 4. 183–191.
- Cieger András 2008: Takáts József: Modern magyar politikai eszmetörténet. *Budapesti Könyvszemle* (20.) 1. 54–57.
- Cs. Szabó László 1937: *Doveri átkelés*. Cserépfalvi, Budapest.
- Cs. Szabó László 1985: *Franklin Delano Roosevelt*. Magvető, Budapest.
- Fenyő István 1968: A polgárosodás eszmevilága útirajzainkban 1848 előtt. In: Fenyő István: *Két évtized. Tanulmányok és kritikák*. Magvető, Budapest, 109–129.
- Genette, Gérard 1996: Transztextualitás. *Helikon* (42.) 1–2. 82–90.
- Kölcsey Ferenc 2002: Nemzeti hagyományok. In: Gy. Horváth László (szerk.): *Berzsenyi Dániel és Kölcsey Ferenc válogatott művei*. Európa, Budapest, 226–259.
- Lejeune, Philippe 2003: *Önéletírás, élettörténet, napló. Válogatott tanulmányok*. L'Harmattan, Budapest.
- Mannheim Károly 1996: *Ideológia és utópia*. Atlantisz, Budapest.
- Németh Ákos 2010: Takáts József: Modern magyar politikai eszmetörténet. *Filológia.hu* (1.) 2. 140–146.
- Takáts József 2007: *Modern magyar politikai eszmetörténet*. Osiris, Budapest.